

Pratarmė

Vilniaus universiteto Archeologijos katedros kasmetinio mokslinių straipsnių leidinio „Archaeologia Lituana“ 25 tome (2024) pristatome naujausius archeologinius tyrimus ir katedros mokslinės veiklos kroniką. Vilniaus universiteto Archeologijos katedroje ruošiami archeologijos specialybės bakalaurai ir magistrai, studijas galima tęsti doktorantūroje. Archeologai tyrinėja įvairių laikotarpių – nuo akmens amžiaus iki istorinių laikų – archeologijos paminklus, tad ir katedroje dėsto įvairių archeologinių laikotarpių mokslininkai, veikia paleobotanikos, paleozoologijos mokslinių tyrimų centrai. Katedra bendradarbiauja su Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos ir kitų svarbių Lietuvos archeologinių institucijų tyrėjais ir mokslininkais, palaikomi ryšiai su kitų šalių tyrėjais.

Didžioji dalis Lietuvoje atliekamų archeologinių tyrimų nugula ataskaitose, o archeologiniai radiniai – muziejuose. Dabar archeologiniuose tyrimuose jau privalomai atliekami (anksčiau tik išimtiniais atvejais) gamtamoksliniai tyrimai, datavimas radioaktyviosios anglies metodu. Archeologija tapo tarpdisciplininiu mokslu. Daugėja ir archeologinių tyrimų, atliekamų nedestrukciniais tyrimų metodais. Gamtos mokslų tyrimai, archeologinių muziejinių fondų ir ten esančių radinių, ankstesnių tyrimų medžiagos naujas peržiūrėjimas ir įvertinimas, pasitelkiant naujas tarpdisciplininių tyrimų galimybes, dažnai pateikia naujų, o kartais netikėtų ar įspūdingų rezultatų.

„Archaeologia Lituana“ 25 numeryje pateiktus mokslinius straipsnius galima suskirstyti į keletą grupių: paminklosauginiai ir teoriniai straipsniai; ankstesnių archeologinių tyrimų medžiaga ir naujai atlikta jų analizė bei įvertinimas; nedestrukcinų archeologinių tyrimų metodika ir jų rezultatai.

J. Poškienės straipsnyje pristatomos šiuolaikinės archeologijos paveldo apsaugos tendencijos ir pateikiamos išvalgos apie vietos bendruomenių požiūrį į archeologijos paveldą Lietuvoje. Vilniaus universiteto filosofijos doktorantas D. Barusevičius, remdamasis teoriniais konstruktais ir Artimųjų Rytų archeologine medžiaga, siekdamas paaiškinti skaičiavimo fenomeno ištakas, pateikia įdomią ir intriguojančią hipotezę.

Kaip minėta, dalis straipsnių skirti ankstesnių tyrimų archeologinės medžiagos naujam įvertinimui, pasitelkiant tarpdisciplininius tyrimus. Lietuvos ir viso aplinkinio regiono apgyvendinimo raidai, manome, ypač svarbus M. Daubaro, D. Brazaičio, D. H. Paužos, V. Kriaučiūnienės ir J. Kozakaitės puikiai atliktas analitinis ir netgi detektyvinis darbas, surandant ir pristatant, o svarbiausia tiksliai datuojant ir lokalizuojant, iki šiol dingusia laikytą Jurgio Žilinsko (1885–1957) sukauptą kaukolių kolekciją. Bene svarbiausias šio tyrimo atradimas – tiksliai datuotos trys ankstyvojo mezolito kaukolės. Šiame straipsnyje taip pat pateikiama istorinė, archeologinė, antropologinė informacija, suregistruotų kaukolių katalogas ir naujausios AMS ¹⁴C datos.

L. Kurilos ir G. Piličiauskienės straipsnyje pristatomas išsamus mokslinis tyrimas, kuriame, remiantis stroncio stabilųjų izotopų analize, įvertinamas III–VIII a. Lietuvos žmonių ir žirgų mobilumas bei galima imigracija.

Vilniaus Viduramžių istorijai ypač svarbi Kalnų parko teritorija, kurioje iki 1390 m. stovėjo medinė Kreivoji pilis, o ir vietovė apipinta legendomis. Dabar tai Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato teritorija. Šios vietos reljefo kaita, ten surastų palaidojimų įvertinimas, jų datavimas nagrinėjamas D. Kontrimo straipsnyje „Palaidojimai Kalnų parko teritorijoje“.

Viduramžių Vilnius buvo polietninis ir daugiakonfesis. Dabartinio Vilniaus senamiesčio vakarinėje dalyje XIV a. paskutiniais dešimtmečiais įsikūrė katalikiškoji, vadinama Vokiečių miestu, dalis. Tuo metu ten pasta-

tyta ir pranciškonų bažnyčia bei vienuolynas. I. Kaplūnaitės, R. Jonaičio, V. Indrulėnaitės-Šimanauskienės ir V. Veževičienės straipsnyje „Ankstyviausia Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno teritorijos raida“ ne tik aptariami ankstesni šios vietos archeologiniai tyrimai, bet ir pateikiama atliktų radiokarbono, archeobotaninių, architektūrinių tyrimų analizė.

Neintervenciniai archeologiniai tyrimai, jų metodika ir tokių darbų svarba puikiai atskleisti mūsų kolegų iš Lenkijos ir Ukrainos H. Binnebeselo, M. Sudoł-Procyk, V. Vietrovo, K. M. Bondar straipsniuose.

Tikimės, kad ir šis „Archaeologia Litwana 25“ tomas bus įdomus, skaitomas, cituojamas, tad viltingai laukiame ir kitų kolegų naujų straipsnių kitam kasmetiniam leidiniui.

Albinas Kuncevičius
Agnė Žilinskaitė